

HRUBEC, M. – VORÁČEK, E. a kol.: **Čína a její partneři: Interakce v Eurasii**. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, Ústav politických vied SAV, 2021, 453 s. ISBN 978-80-224-1877-5; ČCHING, Ť.: **Konfuciánský ústavní systém. Jak starověká minulost Číny může utvářet její politickou budoucnost**. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2019, 151 s. ISBN 978-80-700-7600-2

HRUBEC, M. – VORÁČEK, E. a kol.: **China and its partners: Interactions in Eurasia**. Bratislava: VEDA, Publishig House of SAS, The Institute of Political Science of SAS, 2021, 453 p. ISBN 978-80-224-1877-5; ČCHING, Ť.: **A Confucian constitutional order. How China's Ancient Past Can Shape Its Political Future**. Praha: Filosofia, Publishing House of the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, 2019, 151 p. ISBN 978-80-700-7600-2

Centrum globálnych štúdií, pracovisko Filozofického ústavu AV ČR a menovite riaditeľ docent Marek Hrubec, systematicky skúma súčasné procesy globalizácie a transformácie na multipolárny svet, v ktorom dominujú makroregióny. Prvá uvedená kniha má interdisciplinárny charakter, odvíja sa od ekonomickej a politickej filozofie, historiografie, ekonómie, právnej vedy a politickej vedy. Do knihy so 17 kapitolami prispeli rešpektovaní autori z Česka, Slovenska, Poľska, Maďarska, Británie, Ruska a, samozrejme, tiež z Číny. Pripravuje sa vydanie aj v angličtine a v čínštine. Druhá zmienená monografia, ktorá vyšla o niečo skôr, je od najvýznamnejšieho súčasného čínskeho filozofa neokonfuciánskeho prúdu a zapadá do kontextu pochopenia špecifickej čínskej podoby modernizácie.

Tak či onak Čínska ľudová republika je jedným z globálnych aktérov a osudy pozemskej civilizácie ovplyvňuje, preto treba Čínu poznávať, skúmať jej globálne interakcie. To by mali akceptovať aj zúriví ideologickí nepriatelia, ktorým by Čína nevadila, ak by bola stále oddelená múrom od ostatného sveta, prípadne sa nechala kolonizovať metódou delových člnov. Scenár, že sa najprv vyrovnáme s Ruskom, pretože by sme mohli vyhrať, a potom urobíme poriadok s Čínou, vedie k návratu do doby kamennej (predpoveď A. Einsteina).

Príbeh modernizácie Číny sa začal za dynastie Ming po úspešnej námornej expanzii, keď Čína predstihla Európu, vládcovia v rokoch 1470 a 1525 zastavili námorné expedície a dali zapáliť unikátnu flotilu. V literatúre sa uvádza, že dôvodom bol strach zo zmeny, čo sa dá vysvetliť konfuciánsky ako snaha o zachovanie harmónie alebo marxisticky ako obavy feudálnej vládnucej triedy zo vzostupu obchodníkov – buržoázie. Dve ópiové vojny (1842 a 1860) spôsobili okrem kolonizácie Hongkongu Britmi aj veľké poníženie a utrpenie, podobne ako neskôr japonský pokus o kolonizáciu. Druhá čínsko-japonská vojnu (1937) niektorí historici považujú za začiatok druhej svetovej vojny. Číňania získali národné sebauvedomenie a pochopili, že ak sa majú úspešne brániť, musia svoju krajinu modernizovať na západný spôsob.

Po prvej revolúcii v roku 1949 sa v Číne uskutočnila druhá revolúcia, teraz transformačná revolúcia od roku 1978 pod vedením Teng Siao-pchinga; ide o proces, ktorý prebieha pomaly reformným spôsobom a prevažne nenásilne, ale má radikálne dlhodobé dôsledky ako zmena systému. Podľa M. Hrubca ostatných štyridsať rokov v Číne možno rozdeliť na štyri vývojové

fázy. Počiatočná fáza v 80. rokoch bola orientovaná na sociálnu stabilitu a rozvoj, v druhej fáze od roku 1992 došlo k inštitucionalizácii úlohy trhu a k realizácii kombinácie trhu s plánovaním. (Pritom trh v Číne pôsobil dve tisícročia, ale regulovaný a kultivovaný meritokratickou správou.) Tretia fáza sa začala od roku 2001, keď Čína vstúpila do WTO a stala sa významnou silou svetovej ekonomiky. Štvrtá fáza sa začala vyhlásením *Iniciatívy pásu a cesty* (BRI) v roku 2013, táto koncepcia bola ovplyvnená globálnou ekonomickou krízou v roku 2008.

Ekonomicko-technologickú modernizáciu začala Čína úspešne uskutočňovať pod vedením Teng Siao-pchinga od roku 1978 ako politiku štyroch modernizácií, ktorej výsledkom je súčasný „socializmus s čínskymi charakteristikami“. Zvýšili sa aj aktivity Číny v priestore Eurázie, dôkazom je, že 18 z 27 členských krajín EÚ sa pripojilo k čínskej iniciatíve Novej hodvábnej cesty. Predpolím Číny v EÚ sa stalo Maďarsko. Keď sa USA za Trumpa spamätali, začali so stratégiou zadržovania Číny, čo podporilo tendenciu k spolupráci Číny a Ruska.

K čínskej civilizácii treba pristupovať ako k jednej z najstarších civilizácií na planéte, ktorá má odlišné historické črty, ale aj spoločné momenty so západnou civilizáciou. V 21. storočí je neudržateľná absolútna predstava jedinej koloniálnej západnej modernity a zaostalých orientálnych civilizácií. V epoche antického Grécka a pred nástupom dynastie Čchin sa obe civilizácie na seba podobali, boli poľnohospodárske a mali pospolitú inštitucionálne vzorce. K prvej veľkej divergencii došlo, keď rímska spoločnosť začala preferovať inštitucionálne vzorce späté s jednotlivcom, kým v Číne bola charakteristická holistická rovnováha sociálnych skupín v pospolitosti. Individualizmus v západných krajinách mal negatívne aj pozitívne dôsledky, uvádza Hrubec. Bezohľadný prístup k ľuďom a k prírodnému prostrediu viedol k reifikácii a k odcudzeniu. Druhou veľkou divergenciou bola priemyselná revolúcia od polovice 18. storočia. Západná modernita vyústila do represívneho koloniálneho systému. V Číne sa prejavila civilizačná kontinuita, nevyhla sa obdobiu poníženia po nápre kolonialistických mocností, ale dokázala sa v dejinách vyhnúť obom krajnostiam, odmietaniu trhu na jednej strane a fetišizácii ničím neregulovaného trhu na druhej strane. Feudálny alebo starý hierarchický systém trval do zjednotenia Číny (221 pred n. l.), keď sa postupne sformoval nový konfuciánsky správny systém s centralizovanou mocou cisára, ktorý pretrval až do roku 1911. Od 6. storočia bol zavedený systém úradníckych skúšok z klasickej filozofie a vzdelanosti, systém meritokracie. Ten bol zrušený v minulom storočí, ale čiastočne obnovený po roku 1978. Ako je známe, v Európe feudalizmus trval do 18. storočia, nedeďičný administratívny systém vzdelaných správcov v Číne umožňoval väčšiu sociálnu mobilitu. Vo sfére štátu však prevládali striktné hierarchické vzťahy podriadenosti medzi cisárom, úradníkmi a nižšími skupinami. Úspech Číny po roku 1978 bol čiastočne podmienený aj tým, že dokázala využiť prvky cudzích modernít v rôznych častiach sveta. BRI obsahuje jedinečné rysy a inovácie, ktoré čínska civilizácia priniesla. Dôraz na meritokraciu je spojený s ideou ľudskosti, spravodlivosti a ďalšími hodnotami v rámci pospolitosti tak vo sfére vzdelania, ako aj práce. M. Hrubec zhodnotil čínsku iniciatívu ako novú formu globálnych vzťahov na rozdiel od západnej neoliberalnej formy globalizácie. Predpokladá v globálnych interakciách súčasne kooperáciu, súťaž aj konfrontáciu rôznych modelov ekonomického a politického usporiadania.

Richard Sťahel vo svojej kapitole v knihe popisuje ambíciu Číny pokračovať v transformácii od priemyselnej na ekologickú civilizáciu. Tento koncept síce čerpá aj zo západných prístupov, ale vedome nadväzuje na konfucianizmus a čiastočne aj na čínsky budhizmus. V žiadnom

z tradičných myšlienkových prúdov nikdy neprevážil západný antropocentrizmus, vytvárajúci dichotómiu človeka a prírody. Ideálom bolo hľadanie harmónie človeka s prírodou, resp. človeka so spoločnosťou. Na rozdiel od priemyselnej civilizácie pripomínajú kozmológiu a antropológiu tradičných lovecko-zberačských spoločností, založenú na ekologickom, t. j. evolučnom a symbiotickom myslení, nie na ekonomickom, teologickom či geopolitickom myslení. Úspešná modernizácia Číny sa v tomto úsilí môže stať vzorom v dôraze, ktorý kladie na nájdenie harmónie medzi životným prostredím a spoločnosťou.

Břetislav Horyna vo svojej pozoruhodnej kapitole charakterizuje počiatok druhej divergencie. Prakticky využívaná schopnosť učenia, schopnosť nechať na svoje myslenie pôsobiť myslenie inej kultúry či civilizácie predstavuje jeden z najdôležitejších znakov kultúrnej dospelosti. *Abendländ* bol vo svojich dejinách nositeľom kultúrnej arogancie, nadradenosti a suverenity nad ďalšími kultúrami. Rozvoj Západu ako technologicko-technickej civilizácie sa zakladá na efektívnosti vojenských a priemyselných prostriedkov ovládnutia druhých v spojení s ideologickými (najmä náboženskými) kultúrne likvidačnými nástrojmi, takže poznanie alebo dokonca pochopenie druhých zanikalo pod tlakom podmanenia, ovládnutia a náboženstva. Horyna podrobne rozoberá, ako G. W. Leibniz na prelome 17. a 18. storočia predstavil Európu a Čínu ako dva druhy spoločností, ktoré sú plne porovnateľné; technicky, ekonomicky, politicky a mravne sú na rovnakej úrovni. To upadlo do zabudnutia, Leibnizova predstava kozmopolitného kooperujúceho ľudstva narazila na európsky nárok na náboženskú a technickú nadradenosť.

Historické porozumenie tejto kooperácii umožňuje druhá recenzovaná kniha od Ťianga Čchinga, ktorá prináša odlišný pohľad. Konfucius (551 – 479 pred n. l.) patrí do osovej doby, keď sa formovalo antické dedičstvo západnej civilizácie. Jeho filozofia obsahuje rovnako ako antika niektoré univerzálne ľudské hodnoty, samozrejme, v odlišnom historicko-kultúrnom kontexte. Od vzniku Čínskej republiky bolo konfucianstvo marginalizované, pozvoľný návrat nastáva na prelome minulého a tohto storočia. Ťian Čching je jedným z najvýznamnejších konfucianskych filozofov súčasnosti. Zamýšľa sa nad tým, ako konfucianizmus využiť ako politickú filozofiu na riešenie morálnych, sociálnych a ekologických otázok v Číne. Vytvoril špecifický nový konfucianizmus, ústavný alebo politický, navrhol trojkomorový parlament, pričom tretiu komoru by mali tvoriť učenci. V Číne sa vedie diskusia medzi konzervatívami, liberálmi a socialistami, pričom všetci konfucianizmu priznávajú modernizačný potenciál.

Ťian Čching postuluje *Cestu ľudskej autority* ako prekonanie demokracie. Vyrovnaná politika sa má dosiahnuť zlúčením troch foriem legitimacy. Posvätná (transcendentná) legitimita, kultúrna (historická) legitimita a prejav vôle ľudu (sústredená na človeka) sa navzájom obmedzujú, ani jedna z nich sa nemôže stať neobmedzenou dominantnou silou. Každá forma legitimacy prispieva k formovaniu systému bŕzd a váh, k fungovaniu celku práve tým, čo je v nej rozdielne. Prijatie Cesty ľudskej autority neznamená úplné odmietnutie demokracie, prijíma vôľu ľudu ako súčasť legitimacy a zaručuje jej ochranu na štrukturálnej úrovni vytvorením dokonalejšieho rámca, pretože nevyklučuje ďalšie dve formy legitimacy.

České vydanie vychádza z anglického vydania, ktoré editoval kanadský filozof D. Bell.

Podnetné je, ako konfuciansky filozof pristupuje k západnej demokracii. Proti sekularizovanej vôli ľudu argumentuje, že v demokratickom systéme nie je miesto pre zdržanlivosť, podnecovanú posvätnými hodnotami. Ľudia si pri voľbách vyberú skôr reprezentantov partikulárnych záujmov,

lebo výber ľudí, zastávajúcich spoločné záujmy, by mohol byť v rozpore s vôľou voličov. Demokracii chýba morálka, dôležitý je väčšinový názor bez ohľadu na jeho kvalitu. Ak je vôľa ľudu jediným zdrojom legitimacy, je nemožné vyrovnáť sa s problémami životného prostredia (Cesta nebies). Politika sa nemôže náhle rozísť s kontinuitou štátu, inak namiesto organického vývoja štátu sa v politike prejaví historický nihilizmus. Štát je štátom minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Štát nie je výsledkom racionálneho výberu alebo vôle ľudu, je výsledkom historickej kontinuity a politické authority musia získať uznanie odvodené z histórie a kultúry. Západné demokracie tento problém nemajú, lebo sú zakotvené v západnej histórii a kultúre, lenže koloniálna implementácia demokracie západného typu v nezápadných krajinách naráža na nedostatok uznania v rámci ich vlastnej histórie a kultúry. Ťiangova filozofia preto ponúka možnosť prekonať vulgarizáciu demokracie spôsobenej kapitalistickou mentalitou. Vyžaduje mudra ako charizmatickú osobnosť, múdreho a dokonalého, ktorý si uvedomuje súlad neba, zeme a človeka.

Takže Platónov vládca – filozof v západnej filozofickej tradícii. Nemusíme to akceptovať, ale zlyhávanie západnej demokracie stojí za zamyslenie. Nachádzame sa v dobe transformácie, nielen technologickej, ale všeobecnej, ktorá sa vzťahuje aj na univerzálne ľudské hodnoty. Ľudstvo potrebuje zmobilizovať celé svoje bohatstvo civilizácií, kultúr, tradícií a inovácií, aby zvládlo nové výzvy, novú singularitu. Obe knihy ponúkajú každá odlišným spôsobom cenné pohľady do čínskeho sveta a do jeho interakcií so západným svetom i ďalšími civilizáciami.

Ladislav Hohoš